

200 k sobě pp. Dostala, Götze, Hofmana, Vydru a řekl jsem jim: Tažení musí se scénovati a hráti, jak se dnes říká, *konstruktivisticky*. To znamená: tektonicky, bez dekorací, všecko svádět na pohybové a postojové pratytypy. *Tak* jsem tvořil ty postavy já, tak musí býti podány na jevišti. A jako pomůcku k znázornění toho jmenoval jsem *commedii dell'arte*. Vězník, řekl jsem, je klaun, který všecko bere skokem, i věčnost; to je pierot, zamilovaný do hvězd, do měsíce, do žen, který nemůže zestárnout. Evža Strakošová, to je pošramocená Kolombinka atd. Panu Vydrovi jsem řekl: Vy, Mistře, nepředstavujete nic; *vy hraje prostě sebe!*

A dále jsem řekl: Jest třeba postupem hry stále víc *odhmotňovat*. První akt jest ještě naturalistický, *terre à terre*; druhý je již faustovský, laboratoř toho lékařského Dona Quijota plove mezi nebem a zemí; třetí je již na prahu Elysia, ještě výše, na prahu hvězd. Tedy: stále *lehčeji a lehčeji, stále dáleji od země*. A s tím tempo hry: stále *rychleji a rychleji*. Druhý akt rychlejší než první, třetí rychlejší než druhý. *Crescendo! Excelsior!*

Direktivu pro pojetí a styl dal jsem tedy já. Realisace a invence jest věcí již Dostalovou. V prvním aktě byl nejšťastnější, ano jedině šťastný. Zde měl řadu pěkných nápadů — nerozhoduji, zda původních, poněvadž neznám divadla Na Slupi —, kterými tento akt šťastně odhmotnil. Ale v druhém aktě bylo jich méně a ve třetím nejméně. Tyto akty propadly naturalistické tíze, kdežto měly býti stále lehčí a lehčí, okřídlenější. Namísto aby hra stoupala *crescendo*, padala *decrescendo*... Což byla kardinální vada jeho režie.

V některých novinách četl jsem dokonce tvrzení, že si p. Dostal první akt úplně překomponoval. Což jest očividná nepravda. Má komedie byla příliš rozlehlá, s úplným textem byla by trvala půl páté hodiny. Musila se zkrátiti. Dal jsem k tomu svolení za podmínky, že *bude zachována její struktura bez porušení*. Zkrácení provedl lektor p. Götze, já je zrevidoval a schválil. Jen v několika bodech žádal jsem odvolání škrtů. Pan Dostal škrtl si k těmto škrtům jen ještě několik vět. Nic víc. Vnitřní členění rytmické i dějové, stavba a struktura prvního aktu v knize a na jevišti byla *tatáž*.

Napsalo se také kdesi, že prý já v knize předpisuji scénování naturalistické. To je zase nekritická nedomyšlenost. Vydávám knihu *pro čtenáře*, ne pro režiséra; i musím ze *stanoviska čtenářova* načrtávati scénické poznámky, které nemohou býti přirozeně než epické a popisně naturalistické. Jinak by jim nerozuměl.

Par nobile fratrum

Ti dva bratři, sebe hodní, o nichž bude tuto řeč, jsou tisk katolický a evandělický. Musím však začít trochu zdaleka a epicky. Dne 9. května — v neděli odpoledne — navštívil mne lektor Národního divadla František Götze, aby mně sdělil trochu svého rozhorlení, jimž přetéká nad nevědomostmi a hrubostmi valné části pražské denikové tzv. kritiky divadelní, jichž se dopustila několik dní předtím vůči mně při příležitosti referátů o Tažení proti Smrti. Jako vrchol sprostáctví uváděl nějaký referát nebo článek v Lidových listech z téhož dne, jehož se tam prý dopustil nějaký pan dr. Sajic, takto úředník Universitní knihovny. Neměl jsem předtím tuchy, že nějaký takový pán existuje, jeho mínění bylo mně úplně lhostejné, byl pro mne prostě Nikdo; nenapadlo mne ani ve snu, abych se staral o list, jehož ani jindy nečítám. Zapomněl jsem brzy úplně na toho výtečníka.

Před několika dny dostal jsem poštou 24. číslo Kostnických jisker, které mně zaslal p. dr. Antonín Boháč, jeden z jejich spoluredaktorů, který se také podepsal na pásce jako odesílatel. A v čísle byla modře zatržena recenze Tažení proti Smrti, podepsaná šifrou -h- (tedy patrně od dr. Boháče). Záleželo tedy pisateli na tom, abych si jeho článek přečetl a projevil o něm svůj soud. Což tímto činím.

První těžký hřích, který se tu vyčítá Tažení, jest, že prý v dr. Obergeistovi a prof. Valnohovi byla zkarikována naše věda, jež nestojí prý tak nízko, aby si toho zasloužila. Pardon. Naše věda? Snad *pavěda*. Snad život universitní. Ale věda ne. Napsal jsem již do divadelního listu úvodem ke své komedii, že je to přece rozdíl. Míni-li p. -h-, že toho ani universitní život nezaslouží, nebudu se s ním o tom přit, jako si nebudu bráti podruhé u něho dovolení, proti čemu smím nebo nesmím obrátiti svůj osten. Komedie jest báseň, komedie jest dílo obraznosti, a ne fotografický otisk skutečnosti; a že tvorba a zvláště satirická není možná bez svobody, mohl by věděti snad i p. dr. Boháč. Stačí k ospravedlnění básníkovu úplně, stvořil-li organicky životné typy; a to, troufám si říci, jsou i Obergeist, i Valnoha. Mám o tom svědectví muže nad jiné povoláního, znamenitého vědce, profesora lékařské fakulty, který mně napsal o Tažení doslovně: „Četl jsem je s velkým zájmem, jednak pro ústřední ideu, jednak pro množství myšlenek v něm rozsetých, jednak *pro postavy vzaté z akademického ovzduší a výborně charakterisované. Takové Valnohy a Obergeisty znám až příliš dobře.*“ Sapiienti sat. Že jsem nemlátil ve své komedii prázdnou slámu, jest již doufám patrné.

Druhý těžký, ano smrtelný hřích mé komedie jest erotičnost Vězníkova, „nezdravý sexualism“, jak se vyjadřuje p. dr. Boháč. Já prý ji

sice dávám odsuzovati některým lidem v komedii, ale „sám v ní hledám vyšší smysl života“. Člověk žasne prostě, že takhle dovede čist básnické dílo člověk akademicky vzdělaný, vynikající odborník vědecký! Co můžeš chtít pak od průměru?

Tedy, aby bylo i to jasno malým i velkým dětem. Motiv dvoj- a trojženství, motiv polygamický je v mé komedii motiv komický, tj. *motiv, který budí smích a tím smíchem osvobození a očištu*. Je-li tam „nezdravý sexualism“, tož jen jako terč smíchu. Vězník *trpí* přemírou své erotičnosti, své životní živelnosti, ale divákovi jest toto utrpení předmětem smíchu, poněvadž se mu jeví pošetilostí a zbytečností. Jest přece směšné, když erotický život starce 95letého se hatí tím, že ženy, jakmile se dovídají o jeho polygamickém ideálu, se nad ním pohoršují a od něho odvracejí. *To znamená: žena nikdy nepřistoupí na polygamii mužovu*. Trklo to dosti do vás? Ještě nejste spokojeni, velectění moralisté?

Páni, kteří odsuzují Věžníka, nemají ani tolik estetického vzdělání, aby pochopili, že Vězník není vznešený rek tragédie, nýbrž rek *komedie*, tj. rek v jistém smyslu *pošetilý a zvrácený*. Přílišná vitálnost, dlouhoživectví, praví básník, má také své stinné stránky: dětinskosti a pošetilosti. *Všecky* osoby v komedii musejí býti poděleny svou dávkou pošetilosti, jinak není to komedie, nýbrž drama, tragikomedie. A vyvážení pošetilostí jedněch pošetilostmi druhých dává teprve komedii jako útvar společenské mnohozvučnosti a mnohoznačnosti. (Mimochodem řečeno: *pro tohleto* je dobrá komedie věc stejně vzácná jako nesnadná!)

Lidé literárně vzdělaní (a těmi měli by býti všichni kritikové) měli by vědět, že ve Věžníkově jest přímo *zparodován sexuálně romantický motiv polygamický*. Ten motiv uvedl do světové literatury Goethe svou Stellou, které vyčítali moralisté jeho doby, že obhazuje bigamii. Po něm jiní a jiní, mezi nimi goethovec Maurice Barrès, snažili se vyřešiti tento motiv, ale nikdy ho životně nevyřešili, poněvadž je životně neřešitelný. Vždycky musí dojít buď ke katastrofě (muž tají před ženou svou lásku k druhé, ale ta se o ní doví a je tu tragická krize), nebo k velkodušnosti zcela neživotné. S motivem tím nevěděl si ve Stelle rady ani Goethe. V prvním jejím zpracování Cäcilie, žena Fernandova, dobrovolně ustoupí Stelle, druhé jeho lásce, ale to je, jak poznamenávají právem kritikové a literární historikové němečtí, „allzu edel und deshalb unbefriedigend“. V druhém dává Goethe Stelle zemřítí, což jest zase *neřešení*. Vždyť problém byl: srovnati lásku dvou *živých* žen k živému muži!

Nuže, já byl tak smělý, že jsem si řekl: Motiv polygamický jest úplně neživotný. Proč? Poněvadž žena, žádná žena (není-li náhodou nevěstka) nepřistoupí na polygamii: nebude vědomě a účelně, jak žádá Vězník, na ní spolupracovati. Proto z ní uděláš motiv komický, humoristický, jen jakousi mírou pro rostoucí, pošetile životnou horečku Věžníkovu!

Cituje-li p. dr. Boháč slova Hedvy Pistoriusové ze str. 94—95, jako by již začínala rozumět dvojzvuku Věžníkovu, dává jim smysl, kterého nemají. *To nejsou její konečná slova o celé otázce*, zde se projevuje jen její intelektualistická zvidavost a nepředsudčnost, která ji charakterizuje, a pak: nezapomínejme, že křivdila zpočátku Věžníkově, i nadsazuje nyní, kdy ho vidí před sebou těžce nemocného.

Jiná věc, navýsost důležitá a na niž zapomněl p. dr. Boháč, jest, že rozhodného skoku do propasti odvažuje se až Vězník *očištěný, v kterém pudový život konečně pohasl*. Kdyby uměl p. dr. Boháč čísti dílo básnické, musil by si povšimnouti těchto slov na str. 99, jimiž se obrací Vězník k Černému pánovi: „*Proč nejsi raději žena?* Se ženou bych šel raději (Po chvílce.) *Ne! Ne! Již ne! Podej mi ruku*. (Černý pán podá mu ruku.) *Jak je věrný její stisk! Ne, ženy nemají tak věrného stisku ruky*. A pojďme již.“ To je místo kardinální důležitosti. Zde naposledy vyšlehně erotický oheň Věžníkův, ale také doplane. *Očištěný* Vězník podává ruku pánovi, očištěný Vězník odvažuje se skoku do propasti. Proto *není* blasfemií, dávám-li mu dopadnouti do náruči věčného milosrdenství.

Nakonec vytáhl na mne p. dr. Boháč gilotinu, aby mne popravil a mou hlavu hodil do — tábora katolicismu. Vytahuje proti mně Masarykovu Světovou revoluci: tam prý Masaryk ukázal, jak „tento nezdravý sexualism souvisí s katolicismem“. Vyrovnal jsem se v těchto listech obšírnou studií s Masarykovou knihou, vystihl jsem i její silné stránky, i její slabiny a usmívám se jen ironicky, pouští-li ji na mne p. dr. Boháč jako bubáka na malé dítě. Namísto vši kritiky: neví p. Boháč, že Goethe, tvůrce bigamického motivu Stellina, je *protestant?* . . . Tak zase jednou pomstychtivost padla do jámy, kterou nastražila na druhého . . .

A teď již jest mně také patrna souvislost tohoto článku p. Boháčova s článkem v Lidových listech, třebaš jsem ho nečetl. Tam patrně *katolický* obmezenec a katolický nevědomec dělá ze mne nemravu a zvrhlíka. Proč by měl zůstatí evandělik za ním? I přispěchal také se stejným obmezenectvím a se stejným nevědomectvím; a nádvkem chce mně ještě nadělit do střevíce katolíkům.

Zapomněli však oba dobrodinečkové na to, že já již dávno odrostl všem církvím i církevkám a mám pro jejich malichernou rustnou zlobu jen nevšímavost a úsměv. Úsměv velmi oprávněný. Není tomu totiž dávno, co katolické — a hlavně ty! — i evandělické listy vytrhávaly podle potřeby mé jednotlivé věty nebo výroky a dovolávaly se jich, pokud se jim zdálo, že nahánějí vodu na jejich mlýn. Ale když jdeš mimo ně svou cestou a jako svobodný duch dotváříš se svobody básnického smíchu, hned berou si právo k hrubostem a urážkám zcela surovým. Proč by ne? Básnické dílo je přece u nás vogelfrei. Každý nedouk, každý novinářský kulí, každý nesvědomitý diletant smí na ně vrhnouti

204 dížku špíny vlastní výroby a tvářiti se přitom dokonce kriticky průbojně a objevitelsky.

Masaryk řekl kdysi před válkou, že kdybychom měli svůj stát, negři z Afriky by se na něj jezdili dívat. To slovo je věštecké a všecko nasvědčuje tomu, že taková první expedice od břehů Konga jest již na cestě. Ale pak bude to určitě pražská literární a divadelní kritika, od níž začne svou přehlídku.